

Солтанаева Акерке Мырзабаевнаның
6D080800 – «Топырактану және агрохимия» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған
«Күкіртті тыңайтқыштардың топырақтың химиялық құрамы мен күздік бидай
өнімділігіне әсері» тақырыбында орындалған диссертациялық жұмысына

Ресми рецензенттің жазбаша пікірі

р/н №	Өлшем шарттар	Критерийлер сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) <u>диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету)</u> 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді	Диссертациялық жұмыс 2015-2017 жж №0709 «Қазақстанның топырақ құнарлығын сақтау және арттыру» ҚР АШМ Бағдарламалық – нысаналы қаржыландыру негізінде 1.3 «Дәнді дақылдарға күкіртті бар тыңайтқыштарды тиімді қолдану әдістерін әзірлеу» жобасы аясында орындалған.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін <u>қосады/</u> қоспайды, ал оның маңыздылығы <u>ашылған/</u> ашылмаған	Жұмыс ғылымға қосатын үлесі жоғары, ғылыми зерттеу жұмыстары Қазығұрт ауданының сұр-күрең топырағында күздік бидайға күкіртті аммофос (MAPS) тыңайтқыштарының тиімділігін анықтауға арналған.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Диссертациялық жұмыс талапқа сай жоғары деңгейде орындалған. Ғылыми жұмыстардың жоспарына сәйкес далалық және зертханалық тәжірибе жұмыстары қатар ұштастыра жүргізіліп, алынған ғылыми нәтижелерді әдістемеге сәйкес талдай келе сараптамалау арқылы нақты көрсеткіштерді пайдалана отырып жазылған. Зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне сәйкес отандық және шетелдік басылымдарда ғылыми мақалалар жарияланған.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) <u>негізделген;</u> 2) жартылай негізделген 3) негізделмеген	Диссертациялық жұмыстың бағыты өзекті. Күкірт – азот пен фосфор сияқты өсімдік тіршілігінде өте маңызды қоректік зат. Күкірттің жетіспеушілігінен жапырақтар азот тапшылығы сияқты

			сарғыш немесе ашық түске еніп, өсімдіктің өсуі мен дамуы нашарлап, өнімділігі айтарлықтай нашарлайды. Көптеген зерттеулерде өзекті болып табылатын, құрамында күкірті бар тыңайтқыштарды қолдану әртүрлі топырақ-климаттық аймақтарда өсімдік шаруашылығы өнімі мен оларды өсіру, сапасын арттыру үшін өте маңызды элементтің бірі болып табылады.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды 1) <u>айқындайды</u> ; 2) жартылай айқындайды 3) айқындалмаған	Диссертацияның мазмұны ғылыми зерттеу жұмыстарының бағытын айқындайды. Зерттеу жұмыстарының мақсаты мен міндеттері толық зерттелініп, сараланған.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: 1) <u>сәйкес келеді</u> ; 2) жартылай сәйкес келеді 3) сәйкес келмейді	Диссертацияның мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: 1) <u>толық байланысқан</u> ; 2) жартылай байланысқан 3) байланыс жоқ	Жұмыстың бөлімдері құрылымды, әр бөлімдер мен талдауға алынған сұрақтар логикалық түрде бірін-бірі толықтырып, біртұтас және дәйекті ғылыми жүйеде баяндалған.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) <u>сыни талдау</u> бар; 2) талдау жартылай жүргізілген 3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген	Зерттеуші тыңайтқыштарды қолдану жүйесін ғылыми жолмен негіздеп, олардың енгізу мөлшерін, тәсілдерін және қолдану мерзімін саралаған, сыни талдаулар жасаған.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) <u>толығымен жаңа</u> ; 2) жартылай жаңа (25-75 % жаңа болып табылады) 3) жаңа емес (25 % кем жаңа болып табылады)	Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа. Алғашқы рет зерттеушімен Қазақстанның оңтүстік аймағындағы сұр-күрең топырақтардың және күздік бидай дәнінің құрамындағы күкірт мөлшері анықталған. Зерттеуші топырақ климат ерекшеліктеріне сәйкес күкіртті тыңайтқыштардың тиімділігін танаптық тәжірибе мен зертханалық талдаулар арқылы дәлелдеген.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? 1) <u>толығымен жаңа</u> ; 2) ішінара жаңа (25-75 % жаңа болып табылады)	Диссертацияның қорытындылары ауыл шаруашылығы саласы бойынша толығымен жаңа және нақты тәжірибелермен дәлелденген.

		3) жаңа емес (25 % кем жаңа болып табылады)	
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75 % жаңа болып табылады) 3) жаңа емес (25 % кем жаңа болып табылады)	Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және ғылыми деректерге негізделген. Келтірілген әдістемелер зерттеу жұмыстарында кеңінен қолданылады.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/ негізделмеген (qualitative research және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін)	Жүргізілген ғылыми жұмыстардың нәтижелері бойынша қорытындылары сарапталып, негізделген.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) <u>дәлелденді</u> ; 2) шамамен дәлелденді 3) шамамен дәлелденбеді 4) дәлелденбеді 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) <u>жоқ</u> 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) <u>кең</u> . 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес	Қорғауға шығарылған барлық ережелер толық дәлелденген. Зерттеліп отырған топырақ климат жағдайына байланысты құрамында микрондалған күкірті (аммоний фосфаты MAP, P2O5 - 46%, N - 11%, S - 11%, Zn - 1%, күкірт бөлшектерінің мөлшері 5-тен 200 мкн дейін) бар тыңайтқыштардың тиімділігі тәжірибелік әдістерінің жаңалығы болып табылады. Ғылыми зерттеу жұмыстары аясында алынған нәтижелер жұмысты жазу барысында кеңінен сарапталған, алынған нәтижелердің бәрі баспада жарық көрген ғылыми мақалаларда келтірілген.

8.	Дәйектілік қағидаты. Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдіснаманы таңдау - негізделген немесе әдіснама нақты жазылған 1) ия; 2) жоқ	Зерттеу әдістемелері көрсетілген әдеби деректерге сәйкес жазылған. Зерттеу әдістері толық баяндалып, жүргізілген зерттеулердің жұмыстарының сапалық және сандық көрсеткіштері келтірілген.
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) ия; 2) жоқ	Жұмыстың нәтижелері компьютерлік бағдарламаларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып терілген.
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) ия; 2) жоқ	Диссертация жұмысының алынған тақырыбы бойынша теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған.
		8.4. Маңызды мәлідемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен <u>расталған</u> / ішінара расталған/ расталмаған	Ғылыми зерттеу жұмыстарының нәтижелері бойынша келтірілген дәлелдемелері мен қорытындылары өзекті, ғылыми отандық және шетелдік әдебиет көздерін келтіре отырып дәлелдеген.
		8.5. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға <u>жеткілікті</u> /жеткіліксіз	Диссертациялық жұмысты жазу барысында зерттеуші отандық және шетелдік ғалымдардың 174 ғылыми еңбектеріне сілтеме жасаған, оның ішінде шетел тіліндегі әдебиеттер көздері - 40. Бұл алынған тақырыпты ашу үшін жеткілікті деп ойлаймын.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: 1) <u>бар</u> ; 2) жоқ	Диссертацияның теориялық маңызы жоғары, дақылдарды қоректендіру жүйесі бағытындағы ғылыми зерттеу жұмыстарында қолдануға болады. Оңтүстік Қазақстанның сұр-күрең топырақтарында макро- және күкіртті тыңайтқыштардың оңтайлы тиімді мөлшері, оларды топыраққа енгізу мерзімдері жөнінде алынған зерттеу мәліметтері күздік бидай дәнінің сапасын жоғарылату және арттыру бағытында ғылыми негізделген тыңайтқыштар жүйесін әзірлеуге мүмкіндік береді.

		<p>9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ</p>	<p>Диссертациялық жұмыстың практикалық маңызды және алынған нәтижелер практикалық бағытта қолдану мүмкіндігі жоғары.</p> <p>Зерттеу жұмыстарының нәтижесін өндіріс жағдайында қолдану дақылдардың өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді.</p>
		<p>9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?</p> <p>1) толығымен жаңа;</p> <p>2) ішінара жаңа (25-75 % жаңа болып табылады)</p> <p>3) жаңа емес (25 % кем)</p>	<p>Практикаға арналған ұсыныстар ішінара жаңа болып табылады.</p>
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	<p>Академиялық жазу сапасы:</p> <p>1) жоғары;</p> <p>2) орташа;</p> <p>3) орташадан төмен;</p> <p>4) төмен</p>	<p>Диссертацияның академиялық жазу сапасы жоғары, зерттеу деректері айқын және түсінікті тілмен жазылған.</p>
11	Диссертацияға ескертулер		<p>Жалпы диссертациялық жұмысты талдау барысында кемшіліктер байқалмады, ескертулер жоқ.</p>
12	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		<p>Солтанаева Акерке Мырзабаевнаның диссертация бойынша жазылған мақалаларының ғылыми деңгейі зерттеу тақырыбы бойынша сәйкес келеді.</p>
13	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-		<p>Солтанаева Акерке Мырзабаевнаның «Күкіртті тыңайтқыштардың топырақтың химиялық құрамы мен күздік бидай өнімділігіне әсері» тақырыбындағы философия докторы (PhD) дәрежесін алу</p>

	тармағына)	үшін ұсынылған диссертациялық жұмысының ғылыми және тәжірибелік маңыздылығы жоғары. Диссертация талаптарына сәйкес рәсімделген, ал докторант 6D080800 – «Топырақтану және агрохимия» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін беруге ұсынылады.
--	------------	--

Ресми рецензент:

«С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті» КеАҚ
а.ш.ғ.к., қауымдастырылған профессор

Е.Т.Нұрманов

